

The Investigation of Psychology, Psychological Counseling and Guidance, Social Work Students' Moral Judgment Competence

Filiz GÜLTEKİN¹

Abstract

The purpose of this study is to inquire if moral judgment competence of students who attended psychology, social work, and psychological counseling and guidance departments differ significantly according to the independent variables of department, gender, year of study (1st or 4th year), age, mother's and father's level of education and place of the longest residency. Participants of the study are first and fourth year students at Hacettepe University. The data were collected via Moral Judgment Abilities Test. The data analysis for pair-wise comparisons and multiple comparisons were done by t-test and ANOVA correspondingly. Students' moral judgment scores did not differ significantly according to gender, year of education, age, mother's level of education, place of longest residency. On the other hand, students' scores of moral judgment did differ significantly according to father's level of education. Students whose fathers had university education scored higher. Findings were discussed in comparison with those of previous studies. Implications of the findings for moral development as well as recommendations for future research were discussed.

Key Words: moral development, moral judgment competence, university students

Extended Summary

Purpose

The human beings have to live together so that they can survive and therefore maintain their existence. For this togetherness to go on in a healthy way and to be beneficial to everyone, rules are required. Living together requires cooperation and protection of others' happiness and benefits. Societies focused on creating rules to optimize togetherness and educate individuals to follow these rules prevent themselves unrest, disorder, anarchy, wars and violence etc. Morality represents various value systems that are viable for behaviors in interpersonal relationships. Moral judgment competence as it has been defined by Lawrence Kohlberg (1964); is the capacity to make decisions and

¹ Uludağ Üniversitesi, gultekinfiliz@uludag.edu.tr

judgments which are moral (i.e., based on internal principles) and to act in accordance with such judgments" (Lind, 2004).

The purpose of this study is to inquire whether moral judgment competence of students of psychology, social work, and psychological counseling and guidance departments differed significantly according to independent variables of major (area of study), gender, year of study (1st or 4th year), age, mother's level of education, father's level of education and the place of the longest residence.

Method

Participants of the study are first and fourth year students attending psychology, social work and psychological counseling and guidance departments at Hacettepe University (234 students). 219 valid data were analyzed. The data were collected via Moral Judgment Abilities Test-MJT (Moralischer-Urteil-Test- MUT). The test developed by Lind (1977) and adapted into Turkish by Çiftçi (2001a). The MJT is an operationalization of Kohlberg's notion of moral judgment competence and Piaget's two-aspect model of behavior, and thus differs from tests of preferred moral orientations, and Kohlberg's own stage measurement (Lind, 2006). MJT is theoretically based on the Kohlberg's cognitive moral development theory, and is methodologically based on the theory of empirical testing, objective, rational, and experimental test. The test aims to provide the opportunity of measuring the moral competences of participants for Kohlberg's six-stage model (Lind, 2004). The test consists of two stories including a difficult moral dilemma and 24 items based on these stories. There are 12 arguments which gives reasons for the justified or unjustified behaviour of the hero in each story. Requested from participants is that they rating their opinions about both dilemmas in a scale from -4 to 4 (Lind, 1985). The validity study of Turkish version of scale adapted by Çiftçi (2001b) has been conducted on 461 people from different ages and educational level. It is seen that moral judgment and democratic personality can be measured rationally and objectively and the Turkish version supports the validity hypotheses. Information on independent variables was obtained with the Personal Information Form developed by the researcher.

In this study, for the variables of gender and class comparisons, the t test was conducted. One-way analysis of variance (ANOVA) was conducted for multiple comparisons and LSD Test was used as post-hoc test to determine the source of the difference, in case of F value was significant. Significance level was determined as .05.

Results

Students' moral judgment scores did not significantly differ in gender, year of education, age, mother's level of education, and place of the longest residency. On the other hand, students' scores of moral judgment did significantly differ in father's level of education that were students whose father graduated at a university had higher scores.

Discussion

The morality is a cognitive competence and Kohlberg's moral development stages are parallel to cognitive development stages. As the results of this study indicates that no significant difference of morality scores in variables of age, gender and class might be related to the stages of participants that is formal operational stage. Besides, social and cultural factors that effect moral development, common living areas of students (university environment) and similar career fields may be revealed similar moral judgment competences of those. The scores of moral justice of students differ according to the department. The low moral capabilities of the judiciary of students may be an indication of the students underdeveloped skills for empathic understanding, objective evaluation of different perceptions, ethic principles of their fields, and etc. which are common and the mostly desired requirements of psychological support occupations. No difference according to the circles of students grew may be sourced by the development of mass media which effect individuals alike. It has been very disputable that the individuals may be turning similar assessments reactors who met similar stimuli via the mass media. The moral judgment of students did differ according to educational level of their fathers. It can be said that the patriarchic Turkish culture's fathers authoritarian attitude might turn to more democratic attitude through their university education and their more democratic

perspective transferred to their children as understanding of different perceptions which is essential for higher capacity for moral judgments.

Conclusion

Moral judgment scores of students of psychology, social work, and psychological counseling and guidance departments did not differ significantly according to independent variables of department, gender, year of education (1st or 4th year), age, mother's level of education and the place of the longest residency. The moral judgment scores of students whose fathers had a university education were higher than the rest of the students. Subsequent studies, comparisons can be done with the students from different fields. The level moral judgment development can be examined considering the level of social participation, number of friends, their perceptions about how democratic their education and living area is.

Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin İncelenmesi²

Filiz GÜLTEKİN³

Öz

Bu çalışmada, psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, sosyal hizmetler bölümlerindeki öğrencilerin ahlaki yargı yetenekleri, sosyodemografik değişkenler, bölüm ve sınıf düzeyleri açısından incelenmektedir. Çalışma, Hacettepe Üniversitesi'nin bu üç bölümündeki birinci ve dördüncü sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. Veriler, Lind (1977)'in geliştirdiği, Çiftçi (2001)'nin Türkçe'ye uyarladığı Ahlaki Yargı Testi ve Kişisel Bilgi Formu'yla toplanmıştır. Veri analizinde bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA), post-hoc test olarak LSD kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları, cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamın çoğunun geçirildiği yer ve annenin eğitim düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmamaktadır. Babaları üniversite eğitimi almış öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları diğer grupların puanlarından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Araştırma bulguları, daha önceki çalışmaların bulguları doğrultusunda tartışılmış, konuya ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ahlak gelişimi, ahlaki yargı yeteneği, üniversite öğrencileri

Giriş

Yaşamını devam ettirmek için bir arada olma zorunluluğu olan insanoğlu, bunun sağlıklı ve herkesin yararına olacak şekilde yürüyebilmesi için kurallara ihtiyaç duymuştur. Bir arada yaşama, beraberinde işbirliği yapmayı, diğerlerinin esenliğinin ve çıkarlarının korunmasını da gerektirmektedir. Toplumlar yüzyıllardır bu birlikte olma durumunu en iyi hale getirebilecek kuralların oluşturulması ve bu kurallara uyacak bireylerin yetiştirilmesi üzerinde durmaktadır. Günümüzde doğrudan toplumdaki tüm bireylerin yararlarını gözetmeyi içeren bu anlayışın ne ölçüde oluşturulabildiği, toplumun gelişmişliğinin bir ölçütü olarak kabul edilmektedir. Toplumlar yeni nesillerin ahlaki davranış konusundaki eksikliklerinden yakınırken yüz yıllardır tüm dünya birçok savaş, cinayet, işkence, hakların gasp edilmesi, şiddet, adaletsizlik durumları ile karşı karşıyadır. Her geçen gün daha fazla gelişen toplumlar bir taraftan özgürlük, adalet, insan hakları,

² Bu çalışma, AÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı'nda, danışmanlığını Doç. Dr. Halise Devrimci Özgüven'in yaptığı "Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinde Üniversite Eğitiminin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümüdür.

³ Uludağ Üniversitesi, gultekinfiliz@uludag.edu.tr

eşitlik gibi değerleri vurgularken, diğer taraftan sözü edilen istenmeyen durumların baş aktörü ya da mağduru olmaktadır.

Günlük yaşamda, ahlakın bozulması, ahlaka aykırı yayınlar, ahlaki ilkeler, mesleki ahlak gibi ifadelerle sık sık karşılaştığımız ahlak kavramı, kişiler arası ilişkilerde davranışlar için geçerli olan çeşitli değer yargıları sistemini ifade etmektedir. Bu genel değer yargıları, kişilerin belli koşullarda başka insanlarla ilişkilerinde yaptıklarının değeri konusunda yargıda bulunabilmek için kullanılmaktadır (Kuçuradi, 1997). Ahlak kuralları, sosyal kuralların bir çeşididir ve kuralların öğrenilmesi, benimsenmesi sosyalleşme sürecini ifade etmektedir (Güngör, 1993). Toplum için ahlaklılık önemlidir; çünkü yasaların, sosyal anlaşmaların ve kuralların işlevsel olması, toplumun olabildiğince çok üyesinin kendi çıkarlarına aykırı olsa dahi bu yasalara ve kurallara uygun davranması ve kendisini yükümlü hissetmesine bağlıdır (Çiftçi, 2003b). Bu da tüm toplumların arzuladığı, sosyal huzurun gerçekleşmesi, en iyi toplumsal yaşamın oluşturulması için gerekli bir anlayıştır.

Farklı psikoloji kuramları da ahlakı farklı açılardan tanımlamışlardır. Psikanalitik kuram, ahlak gelişimini, süperego (üst benlik) (Freud, 1991) ile açıklamaktadır ve ahlaklılık bireyin doğuştan sahip olduğu cinsel ve saldırgan dürtülerin süperego tarafından kontrol edilmesidir (Geçtan, 1993). Ahlaki davranışı, öğrenilen davranışlar bütünü içinde ele alan öğrenme kuramcıları ise bu tür davranışın kazanılmasında da geçerli olan ceza, ödül, pekiştirme, taklit ederek ve model alarak öğrenme süreçleri üzerinde durmuşlardır (Çileli, 1981). Ahlaki gelişimle ilgili önemli görüşler ortaya koyan bilişsel gelişim kuramcılarına göre ise ahlaki yargı belli bir tepkiden ziyade, düşüncenin altında yatan eğilimi temsil etmektedir (Nisan ve Kohlberg, 1982).

Ahlaki gelişim konusunda çok önemli bir isim olan Piaget'nin 1932'de yayımlanan çocuk oyunları ile yaptığı ünlü çalışması ahlaki kurallar ile gerçek davranış arasında ilişki kurmayı hedefleyen bir çalışma olmuştur. Çalışmalarını zekâ üzerine yoğunlaştıran Piaget, çocukların, problemleri çözmeye başvurdukları zihinsel işlevleri gözlemiş ve çocukların tamamen kendilerine has zihinsel işleyişleri ve bakış açıları bulunduğunu öne sürmüştür (Charles, 2000). Ona göre zekâ, organizmanın çevreye en iyi şekilde uyum sağlamasıdır (Senemoğlu, 2004). Bu uyum, özümleme ve uyum kurma süreçleri ile

gerçekleşir ve organizma bu süreçleri tekrar tekrar yaşayarak gittikçe daha üstün yapılara ulaşır (Çileli, 1981). Ahlak gelişimi ise belli aşamalarla ortaya çıkan, bilişsel gelişimle paralel ilerleyen bir süreçtir. Ahlak, bir kurallar sistemidir ve ahlak gelişiminin temelini bireyin bu kurallara saygıyı nasıl geliştirdiğini ortaya koyarak incelemek mümkündür. Ahlaki gelişimde “kurallar ve kurallara uyma”yı temel alan Piaget (2007), çocuk oyunlarına ilişkin gözlemlerinin sonucunda altı yaşına kadar çocukların kurallarının olmadığını, bu dönemdeki eylemlerin toplumsal bir nitelik taşımadığını, çocuklarda kural kavramı olmadığı için ahlakın da söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Dışa bağlı ahlak döneminde kurallara uyma temel alınır; ancak bu dönem kuralların anlamını kavramadan uymayı ifade eden ahlaki gerçekçilik özelliklerini içerir. İyi ve doğru anlayışı otoriteye göre belirlenir ve kuralların değişebileceğine yönelik bir anlayış bulunmaz. Değerlendirmelerin niyetlere göre yapıldığı ahlaki özerklik dönemi ise bireyin kendi yargılarını oluşturabileceği dönem olarak görülmektedir. 10-12 yaşı kapsayan bu dönemde çocuklar artık oyunu aynı kurallarla oynayabilir, kuralların oyuna yön vermek ve anlaşmazlıkları gidermek için konulduğunu anlayabilir, kuralların anlaşarak değiştirilebileceğini kabul edebilirler.

Ahlaki gelişim araştırmalarını ilerleten ve ahlaki yargı yeterliliğinin ölçümüne ilişkin çeşitli tutumları birleştiren kişi ise Kohlberg’ dir. Kohlberg, Piaget ve Baldwin’in değerlendirme yöntemini, Mead’in rol alma, sempati gibi kavramlara ilişkin anlayışını (Kohlberg, 1958), Pittel ve Mendelson’un ölçme ölçütlerini temel alarak (Lind, 2004), ahlaki yargı yeteneğini (moral competence) tanımlamıştır. Kohlberg’in yaklaşımının temelleri insanın kendi gelişiminin yaratıcısı olduğu ve gelişimin her adımının çevre koşulları ile etkileşim içinde ve bireyin zihninde ortaya çıkan yapısal işleme süreci ile oluştuğu anlayışına dayanmaktadır (Çiftçi, 2003b). Bu nedenle Kohlberg’e göre ahlaki davranışı anlayabilmek için öncelikle ahlaki düşünce ve bilinç süreçleri incelenmeli ve tanımlanmalıdır; çünkü davranışların ahlaki kalitesi ahlaki yargı yeteneğine bağlıdır (Çiftçi, 2003a). Kohlberg, ahlaki yargı yeteneğini “yargılara ilişkin davranış ve ahlakın (içsel prensipler) yargılanması ve karar verme kapasitesi” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamayı yaparken ahlaklılığın, bir nitelik ya da değerden ziyade bir yeterlilik

(yetenek, kapasite) olduğu (Lind, 2004) ve ahlaklılığın kabul edilmiş grup normlarına uyma ile tanımlanamayacağı, bireyin ahlaklılığının onun bakış açısı ve niyetleri bilinmeksizin değerlendirilemeyeceği düşüncesini temel almıştır (Rest, 1979). Ahlaki yargılamayı değerlendirmede kullanılan ölçütler, bir bireyin diğerinden daha ahlaklı olup olmadığını belirlemede değil; bireye ahlakla ilişkili olarak verilenlerin neler olduğunu ve belli bir durumda bir bireyin diğerinden daha ahlaklı olup olmadığını belirlemede bir fikir verebilir. Ahlaklı olarak adlandırılan bireyler, yargılamalarında çok ahlaklı olabilirler; ancak ahlaklılık olarak adlandırılan bu çeşit değer yargıları, ahlaki yargı için gerekli ölçütleri gerçekten karşılamayabilir (Kohlberg, 1958).

Kohlberg (1958), Piaget'nin heteronom ve otonom ahlaki yönelim kuramından yola çıkarak, sosyal kurallara, otoriteye, insani ihtiyaçlara ve insanın iyi oluşuna hizmet eden ikilemler arasından seçim yapmayı içeren on ahlak ikilemi hazırlamıştır. Bunları yapılandırırken teorik bir şemaya göre alternatiflerini de içerecek şekilde ikilemleri sınıflandırmıştır (Kohlberg, 1972). 10-16 yaşlarındaki erkek çocuklardan bu soyut ahlaki ikilemleri değerlendirmeleri istemiştir. Kohlberg, deneklerin ikilemlerde yer alan kahramanların davranışlarını doğru ya da yanlış değerlendirmeleri ile değil, bu değerlendirmelerini nasıl gerekçelendirdikleri ile ilgilenmiştir. İyi, doğru, görev, otorite, grup kuralları, ideal benlik, ceza, adalet, kanun, sözleşme vb. gibi kavramlar yoluyla temel ahlaki kavramlar ile ahlaki tutumların ilişkisini incelediği çalışması sonucunda (Kohlberg, 1958), deneklerin ikilemlere ilişkin gerekçelendirme biçimlerine göre her biri kendinden öncekine dayanan ve sonrakine temel oluşturan üç düzey ve altı evrede ahlaki gelişimi tanımlamıştır.

Kohlberg'in ortaya koyduğu ahlaki gelişim evreleri, bilişsel gelişim basamakları ile paralellik göstermektedir. Her biri diğerinden niteliksel olarak farklı olan bu evreler belli bir sıra ile ilerlemektedir. Kültürel faktörler ahlaki gelişimin hızını etkileyebilmekte, durmasına neden olabilmektedir; ancak evrelerin sıralarının değişmesi söz konusu değildir. Evrensel olduğu kabul edilen bu evrelerin her biri gittikçe daha karmaşıklaşan ve bir önceki evrenin özelliklerini de içeren bir yapıya sahiptir. Her bir ahlaki düzey iki evreyi ve farklı sosyal perspektifleri içermektedir. Her düzeydeki ikinci evre, birinci

evreden daha ileri ve gelişmiş bir bakış açısını yansıtmaktadır. Farklı ahlaki düzey ve evredeki insanlar, ahlaki çatışma durumlarında hangi davranış biçiminin doğru davranış olduğu ve neden doğru olduğu konusunda farklı bakış açlarına sahiptirler. *Gelenek Öncesi Düzeyde (Preconventional Level)* pragmatik değerlendirmeler, ihtiyaç ve çıkarların tatmini, kurallara ve otorite kişilerine karşı itaat temel alınmaktadır. Sadece otorite açısından değerlendirme yapılmaktadır. Bu düzey *İtaat ve Ceza Eğilimi (The Punishment and Obedience Orientation)* ve *Saf Çıkarıcı Eğilim (Araçsal İlişkiler Eğilimi-The Instrumental Relativist Orientation)* evrelerinden oluşmaktadır. *Geleneksel Düzeyde (Conventional Level)* grubun beklentileri temel alınmaktadır. İçinde bulunulan toplumsal düzenin devamının sağlanması temel amaçtır. Bu düzeyde de *İyi Çocuk Olma Eğilimi (Kişilerarası Uyum/ İyi Kız-İyi Oğlan Yönelimi- The Interpersonal Concordance or Good Boy/Nice Girl Orientation)* ve *Kanun ve Düzen Eğilimi (The Law and Order Orientation)* evreleri bulunmaktadır. *Sosyal Anlaşmalara Ve Yasalara Uyuma Eğilimi (The Social-Contract Legalistic Orientation)* ve *Evrensel Ahlak İlkeleri (The Universal Ethical Principle Orientation)* evrelerinden oluşan *Gelenek Sonrası Düzeyde (Postconventional, Autonomous, or Principled Level)* ise özgürlüğe, eşitliğe, birlikteliğe, bireyin mutluluğuna ve birey onuruna saygıya yönelik soyut ahlaki ilkeler geliştirilmektedir. Bu düzeyde bireyin kendi ahlaki ilkelerini oluşturması ve yargılarında bunları ölçüt olarak kullanması söz konusudur.

Bilişsel ahlak gelişimi teorisine göre, ahlak gelişimi rol alma ve empati, hakkaniyete odaklanma, kararların ahlaki boyutuna odaklanma, bilişsel ahlaki çatışmalarla yüzleşme, komşu basamak argümanları ile yüzleşme ve perspektif alma, grup kararlarına aktif katılım gibi faktörlerden etkilenmektedir (Çiftçi, 2003a). Literatür incelendiğinde, ahlaki gelişimin ya da ahlaki yargı yeteneğinin cinsiyet, yaş, ana baba tutumu, ebeveyn öğrenim düzeyi, sosyoekonomik düzey, dindarlık düzeyi, yaşadığı yer, bölüm, okul türü, sınıf düzeyi, akademik başarı, denetim odağı, çok kültürlülük eğitimi alma, etik eğitimi alma gibi değişkenlerle ilişkisini incelemeye yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir (Koyuncu, 1983; Kaya, 1993; Ilgar, 1996; Kurt, 1996; Çiftçi, 2001a; Gültekin Hatunoğlu, 2003; Gorman, Duffy ve Heffernan, 1994; Evans ve Foster, 2000; Auvinen ve diğ 2004; Slovackova ve Slovacek, 2007). Yapılan araştırmalar da, zihinsel gelişim, zekâ, yaş,

cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, sosyalleşme süreci, kişilik gibi faktörlerin ahlaki gelişimi etkilediğini ortaya koymaktadır.

Kohlberg'e göre bireyin mantık gelişimi ile ahlak gelişimi arasında bir paralellik vardır (Kohlberg, 1958). Birey içinde bulunduğu mantık gelişiminden daha üst düzey bir ahlaki gelişimde bulunamaz. Olgun ahlaki davranış için olgun ahlaki yargı, gerekli bir unsurdur ama yeterli değildir. Eğer birey ahlaki prensipleri anlayamıyorsa ya da inanmıyorsa ona uygun davranamaz; ancak bireyin bu prensipleri anlayabiliyor olması yaşamında kullanacağı anlamına da gelmez (Kohlberg ve Wasserman, 1980). Burada değerler, duygu, irade, amaç, ego gücü gibi faktörler de rol oynamaktadır (Kohlberg ve Hersh, 1977). Semerci (2006), Kohlberg'in ahlaki gelişim kavramıyla ilişkili olarak tıp fakültesi öğrencilerinin kopya çekmeye ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada öğrencilerin kopya çekme davranışını ahlaki bulmadıklarını ancak sınavlarda kopya çekmeye devam ettiklerini belirtmektedir. Sosyalleşme süreci, çocukların aile ve çevrelerine ait özellikleri ahlaki değerlerin belirlenmesinde önemli yer tutmaktadır (Hart ve Carlo, 2005). Antidemokratik, otonom karar vermeyi engelleyici, farklı fikir ve perspektiflere kapalı tutumlarının ise ahlaki yargı yeteneğinin gelişmesini engelleyici faktör olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Kohlberg, 1986; Akt. Çiftçi, 2003a; Lind, 2000). The Moral and Social Action Interdisciplinary Colloquium (MOSAIC)'un 2005 toplantısında sunulan çalışmalarda da etnik ve politik şiddetin ahlaki gelişim ve ahlaki yetenek üzerinde olumsuz ve geriletici etkisi olduğu belirtilmektedir (MOSAIC, 2006). Hem ailede hem de içinde bulunulan toplumda demokratik süreçlerdeki işlerlik de ahlaki gelişimi olumlu yönde etkilemektedir. Ahlaki yargı konusunda kadınların daha çok koruyucu, özen gösterici, sorumluluk ilkelerini temel aldıkları (Gilligan, 1982) bu nedenle de cinsiyet açısından kadın ve erkeklerin perspektiflerinin farklı olduğu yönünde düşünceler olmakla birlikte, yapılan çalışmalarda cinsiyetler arasında fark bulunmamıştır. Bu durum hala çözülmemiş bir konu olarak görülmektedir (Jorgensen, 2006).

Ahlaki yargı, psikiyatri, klinik psikoloji, danışma psikolojisi, psikolojik danışma, okul psikolojisi, sosyal çalışma gibi "psikolojik yardım meslekleri" olarak tanımlanabilecek alanlarda çok önemlidir. Bu yardım meslekleri, yetkinlik, dürüstlük, duyarlılık ve

hoşgörülü olma, bireysel ve kültürel farklılıklara duyarlılık, sosyal sorumluluk, mesleki ve bilimsel sorumluluk gibi temel ilkeleri yerine getirmek durumundadırlar. Bu ilkeler, bireylerin yorumlama becerisine sahip olmalarını gerektiren, yardım edilen kişilere en üst düzeyde yardım, en az düzeyde zarar vermeye yardımcı olacak ilkelerdir. Ayrıca objektif ve üst düzey değerlendirme, yorumlama becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir (Türk Pdr-Der, 2007). Üst düzey ahlaki yargılama yeteneği, hizmet verilen bireylerin hak ve özgürlüklerini dışsal bir zorunluluk olarak değil, bireyin kendi oluşturduğu ve evrensel ahlaki ilkelere dayalı ilkeler doğrultusunda yargılayabilme kapasitesi olarak görülmektedir. Bu yetenek, psikolojik yardım mesleklerindeki bireylerin diğerlerini yansız değerlendirebilme, diğerlerinin bakış açılarını anlayabilme ve saygı duyma, toplumsal yükümlülük, baskı ve kurallardan bağımsız değerlendirme/yargılama yapabilmidir.

Bu alanlardaki öğrenciler eğitim süreçlerinde etik konularla ilgili ikilemleri tartışma yolu ile bazı durumlarla karşılaşabilmektedirler. Eğitim programları sırasında bazı etik konular çözüme kavuşturulsa bile bunların bir kerelik ve tüm meslek yaşamı boyunca geçerli olabileceği kabul edilemez (Corey, 2005). Bu durum bu tür etik konuların, deneyim kazanmanın yanı sıra olayların farklı boyut ve bakış açılarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle söz konusu alanlarda çalışanların birçok durumda etik kurallar ve yasaları da göz önünde bulundurarak kendi ahlaki değerlendirmelerini yapmaları gerekmektedir. Ahlaki yargı yeteneği, uygun koşullar altında geliştirilebilmekte, gelişimi hızlandırılabilir. Bu açıdan psikolojik yardım meslekleri alanlarında çalışan bireylerin ahlaki gelişim düzeylerinin ve hangi faktörlerden etkilendiğinin belirlenmesi üst düzey ahlaki yargılama yeteneğinin nasıl kazandırılacağına anlaşılmasına yardımcı olabilecektir. Üst düzey ahlaki yargılama yeteneğinin kazandırılmasının ise daha nitelikli meslek elemanları yetiştirme açısından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu amaçla, araştırmada, Hacettepe Üniversitesi'nin Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet bölümlerinde öğrenim görmekte olan birinci ve dördüncü sınıf üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri, cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimleri, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi gibi

değişkenler açısından incelenmiştir. Öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarının cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamının çoğunu geçirdikleri yerleşim birimleri, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırma, psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma, sosyal hizmet öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışmadır.

Araştırma Grubu

Araştırma için, 2006-2007 öğretim yılı bahar döneminde, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Sosyal Hizmet bölümlerinin birinci (1) ve dördüncü (4) sınıflarında eğitim görmekte olan toplam 234 öğrenciden veri elde edilmiş 219 veri üzerinde analiz yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamın çoğunun geçirildiği yer, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre dağılımları ve yüzdeleri Tablo 1’de verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, öğrencilerin ahlaki yargı yeteneklerini belirlemek amacıyla Ahlaki Yargı Testi, ayrıca Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Ahlaki yargı testi (Moralischer-Urteil-Test- MUT). Lind (1977) tarafından geliştirilen ve Çiftçi (2001a) tarafından Türkçe’ye uyarlanan, teorik olarak Kohlberg’in bilişsel ahlâk gelişimi teorisine, metodolojik olarak deneysel test teorisine dayanan, objektif, rasyonel, deneysel bir testtir. Bu test, katılımcıların Kohlberg’in altı aşamasına yönelik ahlaki niteliklerini ölçme imkânı sağlamayı amaçlamaktadır (Lind, 2004). Testte, Kohlberg’in ahlak aşamalarının ölçüldüğü kesinlikle öne sürülmemekle birlikte, Kohlberg’in ahlaki yargı yeteneğinin teorik tanımı ve bunun ölçümü için ortaya koyduğu metodolojik ilkeler temel alınmaktadır (Lind, 2006). Test, zor bir ahlaki ikilemi içeren iki öykü ve bu öykülere dayalı 24 maddeden oluşmaktadır. Her bir öyküde kahramanın

yaptığı davranışın haklı ya da haksız oluşunu gerekçelendiren toplam on iki argüman bulunmaktadır. Bireylerden istenen her iki ikileme ilişkin fikirlerini +4 ile -4 arasındaki bir ölçekte derecelendirmeleridir (Lind, 1985). İki argüman dizisi (lehte-aleyhte) aynı nitelikleri ya da düzeyleri temsil edecek şekilde işaretlenir. Dokuzlu likert tipi olarak hazırlanmış olan ölçekte, -4 “kesinlikle katılmıyorum”, +4 ise “tamamen katılıyorum” u ifade etmektedir. Ahlaki Yargı Testi, bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki ayrı değere göre oluşturulmuştur. En önemli bilişsel değer C değeridir. Ahlaki Yargı Testi’nde ahlaki yargı yeteneği operasyonel olarak şöyle tanımlanmıştır: *Birey, konuya ilişkin karşıt görüşte olsa bile ahlaki niteliğe ilişkin belli bir ahlaki konu üzerinde bireyin kabul ya da reddetme yeteneğidir.* Bireyin tercih ettiği ahlaki akıl yürütme düzeyi, onun yalnızca ahlaki niteliğini göstermektedir. C değeri, bireyin kendi görüşüyle hemfikir olduğu argümanları temel almasını değil, kendi ahlaki niteliklerine ilişkin ahlaki bir durumun tartışılmasını ve argümanları kabul etme ya da reddetme düzeyini yansıtmaktadır. Katılımcının yargıları ahlaki prensiplerle uyumlu ise bu durum ahlaki yetenek olarak puanlanmaktadır. Ahlaki Yargı Testi, karşıt önermeler gibi ahlaki görevleri içeren bir test olduğu için C değeri bir yeteneğin göstergesi olarak kabul edilmektedir. C değeri, 1 ile 100 arasında değişmektedir. (1-9) çok düşük, (10-19) düşük, (20-29) orta, (30-39) yüksek, (40-49) çok yüksek, (50 ve üstü) çok çok yüksek olarak sınıflandırılabilir; ancak bu sınıflandırma kaba bir sınıflandırmadır. Eğer C değeri her bir ikilem için ayrı ayrı hesaplanırsa daha yüksek çıkacaktır; çünkü ikilemlerini içeriğinin değişkenliği C değerine dahil edilmemektedir (Lind, 2004). Çiftçi (2001b) tarafından uyarlanan ölçeğin Türkçe versiyonunun geçerlik çalışması, farklı yaş ve eğitim düzeylerinden 461 kişi üzerinde yapılmış ve ölçek ile ahlaki yargı ve demokratik kişiliğin rasyonel ve objektif biçimde ölçülebildiği, Türkçe versiyonunun testin geçerlilik hipotezlerini desteklediği görülmüştür.

Veri Toplama İşlemi

Araştırmanın verileri 2006-2007 öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Veri toplama işlemi için öncelikle ilgili birimlerden uygulama izni alınmıştır. Uygulama için araştırma kapsamında yer alan birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin ders, uygulama ya da seminer saatleri seçilmiş, veri toplama işlemi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama sürecinde öğrencilere araştırmanın amacına ilişkin bilgi verilmiş, çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilere veri toplama araçları dağıtılmış ve cevaplandırma yöntemi açıklanmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamın çoğunun geçirildiği yer, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre frekans analizi

	Frekans	Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Cinsiyet			
Kız	59	26.9	26.9
Erkek	160	73.1	100.0
Bölüm			
Psikoloji	65	29.7	29.7
Rehberlik ve Psikolojik	94	42.9	72.6
Danışma	60	27.4	100.0
Sosyal Hizmet			
Sınıf			
Birinci sınıf	112	51.1	51.1
Dördüncü sınıf	107	48.9	100.0
Yaş			
17-20 arası	97	44.3	44.3
21-25 arası	111	50.7	95.0
26-30 arası	11	5.0	100.0
Yaşamın Çoğunun Geçirildiği Yer			
Köy	7	3.2	7.8
Kasaba	58	26.5	34.2
İlçe	71	32.4	66.7
Şehir	68	31.1	97.7
Büyükşehir	5	2.3	100.0
Yabancı Ülke			
Anne Eğitim Düzeyi			
Okula gitmemiş	19	8.7	8.7
İlkokul	105	47.9	56.6
Ortaokul	21	9.6	66.2
Lise	48	21.9	88.1
Üniversite	26	11.9	100.0
Baba Eğitim Düzeyi			
Okula gitmemiş	4	1.8	1.8
İlkokul	58	26.5	28.3
Ortaokul	34	15.5	43.8
Lise	52	23.7	67.6
Üniversite	71	32.4	100.0

Verilerin Analizi

Araştırmada, bağımsız gruplar için t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), F değerinin anlamlı olduğu durumlarda farkın kaynağını belirlemek için post-hoc test olarak LSD testi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma, sosyal hizmet bölümlerindeki öğrencilerin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre ahlaki yargı yeteneği puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar arası t-testi yapılmıştır. Analize ilişkin t-testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyete ve Buldukları Sınıfa Göre Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yeteneği Puan Ortalamalarına İlişkin t-testi Sonuçları

	n	\bar{X}	ss	t	p
Cinsiyet					
Kız	59	11.20	8.46	.442	.659
Erkek	160	11,89	10,72		
Sınıf					
Birinci sınıf	112	10.89	8.67	1.211	.227
Dördüncü sınıf	107	12.55	11,47		

p<.05

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları arasında buldukları sınıfa ($t=1,211$, $p<.05$) ve cinsiyete ($t=.442$, $p<.05$)göre anlamlı fark bulunmamaktadır. Psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma, sosyal hizmet öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneği puanları arasında öğrenim gördükleri bölümlere, yaş gruplarına, yaşamın çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine, anne ve babanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Öğrencilerin bölümlere göre ortalama ve standart sapmaları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma, sosyal hizmet öğrencilerinin bölümlere, yaş gruplarına, yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim yeri, anne ve babanın eğitim düzeyine göre ahlaki yargı yeteneği puanlarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

	n	\bar{X}	ss	F	p
Bölüm					
Psikoloji	65	10.67	8.85		
Rehberlik ve Psikolojik Danışma	94	11.10	8.94	1.753	.176
Sosyal Hizmet	60	13.77	12,79		
Yaş					
17-20 arası	97	10.87	8.97		
21-25 arası	111	12.04	11.19	1.208	.301
26-30 arası	11	15.70	8.37		
Yaşamın Çoğunun Geçirildiği Yer					
Köy	10	7.48	7.22		
Kasaba	7	10.48	8.56		
İlçe	58	12.68	9.28	.667	.649
Şehir	71	11.24	9.63		
Büyükşehir	68	11.80	11.83		
Yabancı Ülke	5	15.88	10.34		
Anne Eğitim Düzeyi					
Okula gitmemiş	19	11.78	12.04		
İlkokul	105	11.08	9.16		
Ortaokul	21	11.17	7.32	1.422	.228
Lise	48	10.89	8.03		
Üniversite	26	16.10	16.04		
Baba Eğitim Düzeyi					
Okula gitmemiş	4	6.18	1.54		
İlkokul	58	10.83	9.74		
Ortaokul	34	9.43	7.97	2.798	.041*
Lise	52	10.69	7.91		
Üniversite	71	14.57	12.40		

*p<.05

Tablo 3’de görüldüğü gibi öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları arasında öğrenim gördükleri bölümlere ($F=1.753$, $p<.05$), yaş gruplarına ($F=1.208$, $p<.05$), yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine ($F=.667$, $p<.05$), annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı fark ($F=1.422$, $p<.05$) bulunmamaktadır. Babanın eğitim düzeyine ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizinde “okula gitmemiş” kategorisinin n sayısının yeterli olmamasından dolayı, 4 veri analize dâhil edilmemiş, analiz 215 olgu üzerinden yapılmıştır. Öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları arasında babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı fark ($F=2.798$, $p<.05$) bulunmaktadır. Farkın kaynağını bulmak amacıyla yapılan LSD testi sonuçlarına göre, babaları üniversite mezunu üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneği puanları diğer öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir.

Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, cinsiyet açısından öğrencilerin ahlaki yargı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Kohlberg’in ahlaki gelişim evrelerinin erkekler lehine fark yarattığına yönelik eleştirilere rağmen literatür incelendiğinde ahlaki gelişim, ahlaki yargı ve ahlaki değerler açısından kızlar lehine anlamlı farkın saptandığı çeşitli araştırmaların (Kaya, 1993; Çiftçi, 2001a; Gültekin Hatunoğlu, 2003) olduğu görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular, ahlaki gelişimin cinsiyetler açısından farklılaştığı yönündeki bulgu ve görüşleri desteklememektedir. Bununla birlikte bu değişkene ilişkin araştırmadan elde edilen bulgularla paralellik gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Çileli, 1981; Koyuncu, 1983; Ilgar, 1996; Kurt, 1996; Slovackova ve Slovacek 2007).

Öğrencilerin ahlaki yargı puanları yaş gruplarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Çileli (1981)’nin lise öğrencileri ile yaptığı araştırmada yaş değişkeninin ahlaki gelişim basamakları ile beklenen doğrultuda ilerlediği belirlenmiştir. Kaya (1993) tarafından yapılan çalışmada ise üniversite öğrencilerinin ahlaki yargılarının yaş değişkeninden etkilenmediği saptanmıştır. Araştırmanın bulguları Kaya (1993)’nin bulgularını destekler

niteliktedir. Ahlak, bilişsel bir yetenektir ve Kohlberg'in ortaya koyduğu ahlaki gelişim evreleri, bilişsel gelişim basamakları ile paralellik göstermektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgunun, öğrencilerin bilişsel gelişim açısından soyut işlemler döneminde olmalarından, böylelikle benzer ahlaki yargılama düzeyine sahip olmalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bireylerin içinde buldukları topluma ilişkin kültürel faktörler, ahlaki gelişimin daha hızlı ya da yavaş ilerlemesine neden olabilmektedir. Öğrencilerin üniversite ortamı gibi ortak bir yaşam alanını, psikolojik yardım meslekleri olarak adlandırılacak meslek alanını paylaşmalarının, üniversite yaşamında benzer durumlarla karşı karşıya kalmalarının onların ahlaki yargılamalarında benzerliklere neden olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin buldukları sınıflara göre ahlaki yargı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Kaya (1996) ve Auvinen, Suominen, Leino-Kilpi ve Helkoma (2004) tarafından yapılan araştırmalarda üst sınıflar lehine anlamlı farklılıklar bulunurken, Slovackova ve Slovacek (2007) tıp fakültesi öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneği puanlarının, yaş ve sömestr arttıkça düştüğünü, Ilgar (1996) ve Gültekin Hatunoğlu (2003)'u ise sınıf düzeyi açısından anlamlı farklılık bulunmadığını belirtmektedirler. Farklı çevrelerden üniversiteye gelen öğrencilerin özellikle bu alanlarda aldıkları eğitim ve mesleki açıdan karşılaştıkları durumlarda rol alma becerilerinin ve olayları değerlendirmede kullandıkları perspektiflerin gelişmesi beklenmektedir. Araştırmada sınıflar arasında anlamlı fark çıkmamış ve bu beklenti doğrultusunda bulgular elde edilememiştir. Bu bölümlerde öğrenim gören öğrenciler üniversiteye aynı puan türü ile (EA-2) girmişlerdir ve özellikle Hacettepe Üniversitesi rehberlik ve psikolojik danışma ve psikoloji bölümlerinin giriş puanları oldukça yüksektir (www.osym.gov.tr). Elde edilen bu bulgu öğrencilerin söz konusu yardım mesleklerine yönelik seçim yaparken bilinçli tercihler yapmış olmalarından, kendi kişilik ve bilişsel gelişim özelliklerine uygun olan alanları seçmelerinden kaynaklanmış olabilir. Bu nedenle üniversitede geçirilen yaşantının ve alınan eğitimin anlamlı bir fark yaratmadığı düşünülmektedir.

Çalışmada, farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin ahlaki yargı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Psikolojik yardım meslekleri alanında öğrenim gören bu yerine getirmek zorunda oldukları mesleki ilkeler, bireylerin objektif değerlendirme ve yorumlama becerisine sahip olmalarını gerekli kılmaktadır (Türk Pdr-Der, 2007). Öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarının bölümlere göre farklılaşmamasının, her üç bölümün de psikolojik yardım meslekleri alanı olmasından, öğrencilerin benzer bir eğitim almalarından, ortak etik ilke ve anlayışları benimsemelerinden kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte, literatür incelendiğinde psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma ve sosyal hizmetler bölümlerinin ahlaki yargı puanları açısından karşılaştırılmasına dayanan çalışmalara rastlanmamıştır. Mimarlık ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerine ilişkin yapılan çalışma (Çiftçi 2003a) ile karşılaştırıldığında ise öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puan ortalamalarının ilahiyat fakültesi öğrencilerinin puan ortalamalarına benzerlik gösterdiği, mimarlık fakültesi öğrencilerinin puan ortalamalarından düşük olduğu görülmektedir. Lind (2004), kaba bir sınıflama olduğunu belirtmekle birlikte Ahlaki Yargı Testi'nden alınan 10-19 puan arası C değerini düşük olarak nitelendirmektedir. Psikolojik yardım mesleklerindeki öğrencilerin puanlarının düşük olması, mesleklerinin gereği olan etik ilkeleri içselleştirme, durumlara uyarlayabilme, empati kurma, farklı bakış açılarından değerlendirme yapabilme, karşıt görüşleri değerlendirme gibi becerileri henüz edinmemiş olmalarından kaynaklanabilir. Öğrencilerin okudukları bölüm gereği öğrenmiş oldukları etik ilkeleri içselleştiremedikleri, değerlendirmelerini evrensel ahlak ilkelerine dayanan kendi ahlaki ilkelerine, kurallarına göre yapamadıkları, bu bağlamda alanlarının gerektirdiği özelliklere sahip olamadıkları söylenebilir.

Çalışmanın bulguları, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yere göre anlamlı olarak değişmediğini göstermektedir. Elde edilen bu bulgu, Kurt (1993)'un bulguları ile benzerdir. Kültürel özellikler, rol alma ve sosyal katılım gibi faktörlerin desteklenmesi yoluyla ahlaki gelişimi etkileyen önemli bir unsurdur. Bununla birlikte yaşamının çoğunu kentsel ya da kırsal bölgede geçirmiş olan öğrenciler arasında farkın olmaması, öğrencilerin farklı yerleşim birimlerinde yaşamış olsalar bile benzer

ailevi ve kültürel özelliklere sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Teknolojik gelişmeler sonucunda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile bireyler bilgiye daha hızlı ulaşabilme ve çevrelerinden daha fazla haberdar olabilme imkânına sahiptirler. Böylelikle bireyler benzer uyarıcılarla karşı karşıya kalabilmekte ve değerlendirmelerinde benzer ölçütleri kullanabilmektedirler.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, anneleri üniversite eğitimi almış öğrencilerin ahlaki yargı puanları diğerlerine göre yüksek olmakla birlikte, ahlaki yargı puanları annenin eğitim düzeyine göre anlamlı olarak değişmemektedir. Araştırmanın bu bulgusu Kaya (1993)'nın araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Elde edilen bu bulgunun, toplumumuzda annelerin genellikle sahip olduğu şefkat, ilgi, sevecenlik gibi özelliklerle açıklanabileceği düşünülebilir. Eğitim düzeyi farklı olsa bile annelerin sahip oldukları bu özellikler, öğrencilerin ahlaki yargılama yetenekleri üzerinde benzer etki yapmış olabilir. Babası üniversite eğitimi almış olan öğrencilerin ahlaki yargı puanları ise diğer gruplara göre anlamlı olarak daha yüksektir. Türk toplumunda annelerin sevecen, şefkatli özelliklerine karşılık babalar daha otoriter bir tutuma sahiptirler. Üniversite eğitimi almış babaların, aldıkları eğitimin etkisi ile çocuklarının farklı bakış açılarını destekleme, otoriter olmayan tutumları benimseme gibi özelliklere sahip oldukları ve bu değişkene ilişkin ortaya çıkan farkın bu özelliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuçlar

Araştırma sonucunda, öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarının, cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamın çoğunun geçirildiği yer ve annenin eğitim düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Babaları üniversite eğitimi almış öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları ise diğer grupların ahlaki yargı puanlarından daha yüksektir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir: Psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma ve sosyal hizmet gibi psikolojik yardım meslekleri alanlarında eğitim gören öğrencilerin eğitimlerinde meslek etiğine ilişkin bilgilendirmeler, değer aktarımı ya da açıklaması şeklinde değil, toplumdaki ya da mesleki

uygulamalardaki somut ahlaki ikilemlerin tartışılması yolu ile yapılabilir. Böylelikle öğrencilerin farklı değer ve bakış açılarını görmeleri ve değerlendirmelerinde bu bakış açılarını kullanmaları sağlanabilir. Öğrencilerin çeşitli psiko-eğitim programları ile hoşgörü, empati ve farklı bakış açıları geliştirmelerine destek olunması, öğrencilerin bölümlerinde, fakülte ve üniversitelerinde, içinde buldukları toplum ve kültürde, dünyada yaşanan somut problemler üzerinde tartışmaları, çatışan değerler üzerinde yeniden düşünmeleri, farklı akıl yürütme yöntemlerini ve farklı bakış açılarını görüp değerlendirmeleri desteklenebilir. Ahlaki yargı yeteneği, demokratik ortamlarda gelişebilen bir yetenektir. Bu bağlamda öğrencilerin eğitim ortamının demokratik koşullara sahip olmasına özen gösterilebilir, eğitimcilerin ve yöneticilerin demokratik tutuma sahip olmaları sağlanabilir, bu konunun öneminin vurgulanabilir. Rol alma ve sosyal katılım faktörlerinin ahlaki gelişime olumlu etkisi göz önünde bulundurularak, ahlaki yargı yeteneğinin gelişimi için öğrencilerin özellikle üniversite yaşamları sırasında bölüm, fakülte, üniversite kurulları, arkadaş grupları, öğrenci toplulukları vb. sosyal gruplara katılımları teşvik edilebilir. Bu çalışma, sadece psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, sosyal hizmetler alanında eğitim gören öğrencilerle sınırlıdır. Psikolojik yardım meslekleri alanında eğitim gören bu öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının karşılaştırılacağı bir başka grup araştırmada yer almamaktadır. Bu nedenle öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmak mümkün olamamıştır. Ayrıca çalışmada iki farklı grup olan birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri karşılaştırılmıştır. Farklı kültür, aile yapısı, sosyo-ekonomik düzey vb. gibi özelliklere sahip olabilecek bu bireylerin üniversitede aldıkları eğitim, ahlaki yargı yeteneklerine farklı düzeylerde etki göstermiş olabilir. Aynı öğrencilerle yapılacak uzunlamasına çalışmalar yolu ile bölüme gelen öğrencinin birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar aldığı eğitimin ahlaki yargı yeteneği üzerindeki etkisi daha sağlıklı bir şekilde belirlenebilir. Araştırmada kullanılan değişkenlerden farklı olarak, bu alanlarda eğitim gören öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyleri, algıladıkları ana-baba tutumları, anne-baba mesleği, kardeş sayısı, lise türü, bölüm tercih sırası, sosyal katılım düzeyleri, arkadaş sayısı, eğitim ve yaşam ortamlarını ne kadar demokratik algıladıkları, empati yeteneği, algıladıkları sosyal destek, benlik saygısı, vb. gibi değişkenler açısından da ahlaki yargı düzeyleri incelenebilir.

Kaynakça

- Auvinen, J., Suominen, T., Leino-Kilpi, H., & Helkama, K. (2004). The development of moral judgment during nursing education in Finland. *Nurse Education Today*, 24, 538-546.
- Çiftçi, N. (2001a). *Almanya ve Türkiye'deki Türk lise öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çiftçi, N. (2001b). Ahlaki yargı testi mut'un teorisi ve Türkçe versiyonunun geçerliliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2, 297-320.
- Çiftçi, N. (2003a). Ahlaki yargı yeteneği ve ahlak eğitimi. *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çiftçi, N. (2003b). Ahlak psikolojisi. *Felsefe Ansiklopedisi I*. (Ed. Ahmet Cevizci) İstanbul: Etik Yayınları.
- Çileli, M. (1981). *14-18 yaşları arasındaki öğrencilerde ahlaki yargının zihinsel gelişim psikolojisi yaklaşımı ile değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Charles, C.M. (2000). *Öğretmenler için Piaget ilkeleri*. (Çev.G. Ülgen) Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Corey, G. (2005). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. Ankara: Metis Yayınları.
- Evans, K.M., & Foster, V.A. (2000). Relationships among multicultural training, moral development, and racial identity development of white counseling students. *Counseling and Values*, 45(1), 39-48 .
- Freud, S. (1991). *Psikanaliz üzerine*. (Çev. A. Öneş) İstanbul: Say Yayınları.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Gorman, M., Duffy, J., & Heffernan, M. (1994). Service experience and the moral development of college students. *Religious Education*. 89(3), 421-431.
- Gültekin Hatunoğlu, H. A. (2003). *Farklı ahlaki gelişim düzeylerinde bulunan üniversite öğrencilerinin kendilerinin ve toplumun ahlak düzeyini değerlendirmeleri ve psikolojik belirti düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Hart, D. & Carlo, G. (2005). Moral development in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*. 15(3), 223-233.
- Ilgar, M. Z. (1996). *Denetim odağının değer sistemleri, ahlaki gelişim düzeyi ve öz-ahlaki değerlendirme üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Jorgensen, G. (2006). Kohlberg and Gilligan: Duet or duel? *Journal of Moral Education*. 35(2), 179-196.
- Kaya, M. (1993). *Bazı kişisel değişkenlere göre üniversite öğrencilerinin ahlaki yargıları*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Kohlberg, L. (1958). *The development of modes of moral thinking and choice in the years 10 to 16*. Unpublished doctoral dissertation. University of Chicago, Chicago.
- Kohlberg, L. (1972). *APA Values Symposium Paper 1972*. APA Values Symposium, Honolulu, Hawai.
- Kohlberg, L. & Wasserman, E.R. (1980). The cognitive-developmental approach and the practicing counselor: an opportunity for counselors to rethink their roles. *The Personnel and Guidance Journal*. 559-567.

- Kohlberg; L. & Hersh, R. H. (1977). Moral development : A review of the theory. *Theory Into Practice*, 16(2), 53-59
- Koyuncu, N. (1983). *Cinsiyet rolü kimliği ile ahlaki gelişim evrelerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (1997). *Uludağ konuşmaları: Özgürlük, ahlak, kültür kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu (Türk Felsefe Dizisi 1).
- Kurt, Y. (1996). *Rehber öğretmenler ve öğretmenlerin ahlak gelişim düzeyleri ve denetim odağı algılamaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Lind, G. (1985). The theory of moral-cognitive judgment: A socio-psychological assessment., *Moral Development And The Social Environment. Studies I in The Philosophy And Psychology of Moral Judgment And Education* (Eds. G. Lind, H.A. Hartmann & R.Wakenhut) 21-53. Chicago: Precedent [[http://www.unikonstanz.de/ag-moral/.](http://www.unikonstanz.de/ag-moral/)]
- Lind, G. (2000). *Content And Structure of Moral Judgment*. Konstanz: University of Konstanz (Second corrected edition: Doctoral Dissertation. Originally published 1984).
- Lind, G. (2004). The meaning and measurement of moral judgment competence: A dual aspect model. *Measurement of Moral Competence*. [[http://www.unikonstanz.de/ag-moral/.](http://www.unikonstanz.de/ag-moral/)]
- Lind, G. (2006). The moral judgment test: comments on villegas' critique. *Psychological Reports*. 98, 580-584.
- Mosaic 2005 Conference Research Review. (2006). Current research on moral education and development in Europe. *Journal of Moral Education*. 35(1), 129-136.
- Nisan, M. & Kohlberg, L. (1982). Universality and variation in moral judgment: A longitudinal and cross-sectional study in Turkey. *Child Development*. 53, 865-876.
- Piaget, J. (2007). *The moral judgment of the child*. Oxon: Routledge: Taylor And Francis Group. (First Published 1932).

Rest, J.R. (1979). *Developing in judging moral issues*. Minnesota: University of Minnesota.

Türk Pdr-Der. (2007). *Psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar*. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

Semerci, Ç. (2006). The opinions of medicine faculty students regarding cheating in relation to Kohlberg's moral development concept. *Social Behavior And Personality*. 34(1), 41-50.

Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim, öğrenme ve öğretme*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Slovackova, B. & Slovacek, L. (2007). Moral judgment competence and moral attitudes of medical students. *Nursing Ethics*. 14(3), 320-328.

www.osym.gov.tr (2007). *ÖSYS Yükseköğretim Programlarının Merkezi Yerleştirmedeki En Küçük ve En Büyük Puanlar Kitabı*.